

Чеханюк Леся Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав
людини

РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Конституція України визначає європейську ідентичність українського народу, проголошує незворотність європейського та євроатлантичного курсу, а також декларує прагнення розвивати та зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу [1].

Обравши європейський напрям розвитку, Україна позиціонує себе як демократична держава, в якій визнається і діє верховенство права. Однак на сучасному етапі стрімкого переформатування державотворчих процесів в нашій державі особливого значення набуває необхідність розробки нових шляхів подолання існуючих проблем теоретичного розуміння та практичного застосування принципу верховенства права (правовладдя).

Проблематика втілення верховенства права є предметом наукових досліджень, зокрема, таких відомих науковців, як В. Авер'янов, Л. Богачова, Ф. Гаєк, С. Головатий, П. Гуйван, В. Кернз, М. Козюбра, А. Колодій, В. Погорілко, С. Погребняк, А. Приймак, П. Рабінович та інші. Однак питання продовжує залишатися актуальним і дискусійним, адже наразі як у національній доктрині права, так і в судовій практиці не досягнуто єдиного підходу до розуміння сутності принципу верховенства права та змісту його структурних компонентів.

Закріплюючи на конституційному рівні європейський вектор розвитку нашої держави та одвічне прагнення українського суспільства наближатися до загальноєвропейських цінностей, Україна активно намагається

використовувати «вікно можливостей» задля реалізації свого стратегічного курсу. Одним із важливих здобутків на цьому шляху стало надання 23 червня 2022 року Україні статус кандидата в члени Європейського Союзу, що підтверджує визнання України частиною європейської родини, в якій панують правовладдя, демократія та захист людських прав [2].

Ідеал верховенства права (the Rule of Law) давно став найважливішою складовою міжнародно-правових актів, особливо присвячених правам і свободам людини та громадянина. Все частіше верховенство права як принцип фіксується у національних конституціях і законах, ним активно оперують міжнародні та національні суди.

Однак, верховенство права, набуваючи характеру глобального ідеалу, продовжує залишатися досить динамічною категорією, що переплітає у собі політичні, історичні, культурні, моральні, етичні цінності, саме тому обмежити її рамками однієї чітко визначеної юридичної дефініції неможливо. Єдність у тлумаченні цього поняття наразі відсутня як серед зарубіжних, так і серед вітчизняних науковців.

Спираючись на загальноєвропейську практику, у вітчизняну наукову термінологію увійшло нове поняття – «правовладдя», яке є українським відповідником англійського поняття «the Rule of Law» та вживається поряд із класичним терміном «верховенство права» [3, с. 162].

Дещо звузити дискусії щодо трактування верховенства права у вітчизняному правовому полі вдалося завдяки роз'ясненням Конституційного Суду України, який зазначає, що однією із засад українського конституційного ладу є правовладдя, яке відповідно до частини першої статті 8 Конституції України виражено через формулу: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [1]. Із вказаного припису випливає обов'язок держави не вдаватися до свавільних дій [4]. «Верховенство права» (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права [5].

Звичайно, що в кожній державі принцип верховенства права тлумачиться по-своєму, проте він завжди залишається наріжним каменем будь-якої сучасної правової системи. Зокрема багато європейських держав перехідного періоду прагнуть стати країнами сталої демократії. Відмінними рисами останніх з позиції правового аналізу можна назвати: наявність конституційного контролю, ефективний захист прав людини та впровадження верховенства права в усіх сферах суспільного життя [6].

Як справедливо зазначає Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) у доповіді «Мірило правовладдя», ухваленій на її 106-му пленарному засіданні 11-12 березня 2016 року: «правовладдя може процвітати лише в країні, населення якої має почуття колективної відповідальності за його впровадження, роблячи його невід'ємною частиною власної правничої, політичної та соціальної культури» [7, с. 14].

Крім того, Венеційська Комісія зазначила, що, попри розбіжності в поглядах, існує консенсус щодо стрижневих елементів поняття правовладдя. Такими складниками зокрема є: законність; правова визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах; дотримання прав людини; заборона дискримінації і рівність перед законом. При цьому у пунктах 41 та 46 своєї доповіді Венеційська Комісія наголосила, що одним із складників верховенства права є правова визначеність, яка вимагає щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають [8, с. 28].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що надважливе значення у формуванні та функціонуванні системи органів державної влади сучасної демократичної держави відіграє принцип верховенства права, всебічне утвердження якого дасть змогу забезпечити дотримання прав і свобод людини і громадянина, сприяти розбудові громадянського суспільства та якісно модернізувати весь механізм захисту конституційного ладу.

На шляху зближення з Європейським Союзом, для України вкрай актуальним залишаються питання забезпечення паритету між національними

та міжнародними інтересами, використання кращих європейських традицій конституційного будівництва та просування цінностей, які відповідають європейським стандартам, а також непохитне виконання Українською державою свого головного конституційного обов'язку – утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

Існуючі загрози сьогодення вимагають від органів державної влади забезпечення стабільності та непорушності конституційного ладу, територіальної цілісності та неподільності, внутрішньої та зовнішньої безпеки держави, ефективного захисту громадян, а тому особливої актуальності набувають питання реформування збройних сил, судових та правоохоронних органів, які б відповідали європейським стандартам, а невід'ємною, органічною складовою діяльності яких були б неупередженість, добросовісність, верховенство права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ до ЄС. <https://www.eurointegration.com.ua>.
3. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. Право України. 2011. № 10 С. 155-185 https://www.venice.coe.int/files/articles/Holovathy_RoL.pdf
4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII.
5. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України

«Про забезпечення функціонування української мови як державної».

6. Berestova Iryna, Khotynska-Nor Oksana, Biryukova Alina, Prytyka Yurii, Ivan Lytvyn. Preliminary requests of the courts on the constitutionality of the law regulations as an element of interrelations between civil and constitutional processes. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues . (Print ISSN: 1544-0036; Online ISSN: 1544-0044). Research Article: 2020 Vol: 23. URL: <https://www.abacademies.org/articles/preliminary-requests-of-the-courts-on-the-constitutionality-of-the-rule-of-law-as-an-element-of-relationship-between-civil-and-con-9334.html>
7. Мірило правовладдя. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія). Страсбург, 18 березня 2016 року. http://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Rule_of_Law_Checklist_UKR.pdf
8. Доповідь про правовладдя. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія). Право України. 2019. № 11. С. 14-38.

Чижов Денис Анатолійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ «ПІЛОТНИХ РІШЕНЬ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання виконання рішень національних судів залишається надзвичайно важливим та актуальним. Судові рішення ухвалюються іменем України і обов'язковість їх виконання гарантована Конституцією України. Своєчасне та повне виконання рішення суду – одна з обов'язкових умов дотримання і забезпечення законності в державі.

Виконання судових рішень можна визначити як завершальний етап у процесі реалізації функції захисту порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина або держави. Проте не всі судові рішення виконуються